

יום שלישי ד אייר תשפ"ו יום הזכרון לחללי צה"ל כוחות הבטחון ונפגעי פעולות האיבה. לעל"נ הטהורה של הרוגי המלכות בואכה יום העצמאות ע"ח (78) למדינת ישראל 'סוד כסא ה' בעולם"

מלכות ישראל

"גי מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה" הביאה לארץ לאחר גלות ארוכה ודואבת, מזמינה את העם להעמיד מלכות ולכונן יעוד. ביום הולדת המדינה נעסוק בסוגיית מלכות ישראל

דברים יז (יד-טו)

כי תבא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי: שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת איש נכרי אשר לא אחיך הוא: האם משפט המקרא, מינוי מלך הוא רשות (לכתחילה או בדעבד) או מצווה (חובה)? מי ממנה את המלך העם או ה'?

סנהדרין כ"ב ע"ב

מתני': ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחה בידו דרך המלך אין לו שיעור וכל העם בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש:

גמ': תנינא חדא זימנא אין מוציאין למלחמת הרשות אמר רב יהודה אמר רב שמואל כל האמור בפרשת מלך מותר בו רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך כתנאי ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן היה רבי יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך וגוי תניא ר"א אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה.

ינראה שיש שלוש דעות כאן לגבי מלוכה בישראל: מצווה (חובה), רשות, תרעומת (בדעבד מעין האמור באשת יפת תואר) נראה גם שיטות ראשונים ומפרשים בסוגיא:

אברבנאל, דברים י"ז, כד

"אין בזה מצווה כלל, כי לא ציווה הש"י שיאמרו זה וישאלו מלך, אבל הנה הוא הגדת העתיד, יאמר - אחרי היותכם בארץ הנבחרת, ואחרי הכיבוש והמלחמות כולם, ואחרי החילוק, וזהו אמרו 'וירשתה וישבת בה', אני ידעתי שתהיו כפויים טובה, כשתאמרו מעצמכם 'אשימה עלי מלך'; לא מפני ההכרח להילחם עם העממים ולכבוש את הארץ, כי כבר היא נכבשת לפניכם, כי אם להשתוות עם האומות הממליכים עליהם מלכים... וזכר שכאשר יקרה זה, לא ימליכו המלך ההוא כרצונם, כי אם אשר יבחר ה' בו מקרב אחיהם, וזהו עצם המצווה ואמיתתה, רוצה לומר: 'שום תשים עליך מלך מקרב אחיך', לא שיצווה אותם שישאלוהו, כי אם שכאשר ישאלו אותם מרצונם, לא יבחרוהו מעצמם, כי אם אשר יבחר ה' מקרב אחיהם; ולפי זה יהיה ענין המלך מצוות עשה תלויה בדבר הרשות, כאומר - כאשר תרצה לעשות כן, עם היותו בלתי ראוי, אל תעשה אותו כי אם בזה האופן" *לאברבנאל היו סיבות אישיות להתנגד למשטר מלוכני (נפרט בשעור)

מה איפה האלטרנטיבה השלטונית, אם אכן השלטון המלוכני הוא כה פוגעני?

ר' חיים בן עטר בפירושו אור החיים (לפסוק יד):

מאמרו 'כי תבא וגוי ואמרת... משמע כי לא מצוות ה' עליהם למלוך מלך, אלא אם יאמרו - הרשות בידם. וממה שגמר אומר 'שום תשים', שיעור הלשון מוכיח שמצוות ה' היא להמליך עליהם מלך! ונראה שכוונת הכתובים הוא על זה הדרך: לפי שיש במינוי המלך ב' דברים: אחד, שיהיה המבטח בו להנהיג המלחמות בעוצם חכמתו ולצאת כגיבור ביום קרב, כסדר מלכי האומות, וזה הוא דבר שנאווי בעיני ה'... וגדר שני הוא לכבוד ולתפארת ישראל, וכדי שה' יעשה בזכותו כדרך שהיה ה' מושיע ישראל ביד השופטים וביד מלכי ישראל הכשרים... ודבר זה הוא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם. ולזה בא דברו הטוב כאן ואמר: 'כי תבוא וגוי ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים וגוי' - וזה גדר הראשון שזכרנו - וגמר אומר: 'שום תשים וגוי פירוש: לא יקום הדבר הרע הזה, אלא המשימות שתשים הוא על זה הדרך: 'אשר יבחר ה' א-להיך בו'... על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא... ומלך המתמנה בסדר זה אינו כסדר מלך המתמנה על הגוים כמו שבא בדבריהם 'ככל הגוים'. וכפי פירוש זה מאמר 'שום תשים' הוא מצווה ושלילת גדר שכנגד תנאיהם. ולזה נתחכם ה' להקדים מאמר 'ואמרת אשימה' וגוי... שזולת זה לא הייתי מבין שאוסר לשום מלך ככל הגוים... ולא חש להבין במאמר 'שום תשים' שהוא רשות (- מפני 'ואמרת' שלפניו) מכפל 'שום תשים'. עכ"ל

רמב"ן בד"ה ואמרת אשימה עלי מלך:

על דעת רבותינו כמו 'ותאמר': אמור: אשימה עליי מלך. והיא מצוות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה ושיבה, כלשון 'ועשית מעקה לגגך' (- שפירושו 'עשה מעקה') וזולתם. והזכיר 'ואמרת' (- ולא הסתפק בציווי שבהמשך 'שום תשים'), כי מצווה שיבואו לפני הכהנים הלוויים ואל השופט ויאמרו: רצוננו שנשים עלינו מלך... ולפי דעתי עוד, שגם זה מרמיזותיו על העתידות, שכן היה כששאלו להם את שאול, אמרו לשמואל (שמי"א ח', ה) 'שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים', וכן כתוב שם (פסוק כ) 'והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו...'. כי מה טעם שתאמר התורה במצווה 'ככל הגוים אשר סביבתי', ואין ישראל ראויים ללמוד מהם ולא לקנא בעושי עוולה? אבל זה רמז לענין שיהיה, ולכך באה הפרשה בלשון הבינוני (- 'ואמרת' שיכול להתפרש כסיפור דברים ולא כציווי) כאשר פירשתי כבר. עכ"ל

ימאמתי ובאיזה אופן מתחילה מצוות מינוי המלך לדעת הרמב"ן?

הנציב בפרושו העמק דבר

ואמרת אשימה עלי מלך וגוי - אין הפירוש אמירה כמשמעו, בפה (- וכפי שפירש זאת רמב"ן), אלא כלשון (י"ב, כ) 'ואמרת אכלה בשר' וכדומה (- שמשמעו 'ירצית'). אכן, לפי לשון זה היה במשמע שאין זה מצווה במוחלט למנות מלך אלא רשות, כמו 'ואמרת אכלה בשר' וגוי, והרי ידוע בדברי חז"ל דמצווה למנות מלך, ואם כן למאי כתיב 'ואמרת אשימה עלי מלך'?

ונראה דמשום דהנהגת המדינה משתנה, אם מתנהג על פי דעת מלוכה או על פי דעת העם ונבחריהם. ויש מדינה שאינה יכולה לסבול דעת מלוכה, ויש מדינה שבלא מלך הרי היא כספינה בלא קברניט. ודבר זה (- קביעת צורת השלטון בישראל) אי אפשר לעשות על פי הכרח (של) מצוות עשה. שהרי בענין השייך להנהגת הכלל, (הדבר) נוגע לסכנת נפשות שדוחה מצוות עשה.

משום כך לא אפשר לצוות בהחלט למנות מלך כל זמן שלא עלה בהסכמת העם לסבול עול מלך על פי (מה) שרואים מדינות אשר סביבותיהם מתנהגים בסדר יותר נכון. או אז, מצוות עשה לסנהדרין למנות מלך... ומשום כך כל משך שלוש מאות שנה שהיה המשכן נבחר בשילה לא היה מלך, והיינו: משום שלא היה בזה הסכמת העם.

ככל הגוים אשר סביבותי - לא לענין משפטים הוא אומר, דזה אסור לנו מלצאת ממשפטי התורה... אלא לענין הנהגת המדינה, וכמו שכתבתי, דבזה משתנים דעות בני אדם, היאך מתנהג (- המדינה) יותר בטוב, ומשום כך נדרש להסכמת המדינה לאמור 'אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי'. **כיצד מפרש הנצי"ב את 'ואמרת אשימה עלי מלך'...** " מה החידוש בפרושו?"

לעד ח'ה בלבנו
האמונה הנאמנה
לשוב לארץ קדשנו
עיר בה דוד חנה

שמה נעבד אלהינו
בחדוה, בגילה ובגונה,
שמה נעלה לרגלינו,
שלוש פעמים בשנה.
לעד ח'ה...

שמה נעמד לגורלנו,
אב המון קנה,
שמה נחיה חיינו,
חיי עדת מי מנה.
לעד ח'ה...

תורת חיים חמדתנו,
מפי עליון נתנה,
נצח היא נחלתנו,
ממך בך מתנה.
לעד ח'ה...

(א) שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה: (ב) מינוי מלך קודם למלחמת עמלק שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו והי' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו' מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה הקב"ה כששאלו מלך משמואל לפי ששאלו בתרעומת ולא שאלו לקיים המצוה אלא מפני שקצו בשמואל הנביא שנאמר כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו וגו':
שם (הלי מלכים) ד, י: כל הארץ שכובש הרי היא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה ומניח לעצמו כפי מה שירצה ובכל אלו הדברים דינו דין ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה' שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו: מה ייעודו של המלך?

הרב חיים דוד הלוי, "דעת תורה בעניינים מדיניים", תחומין ח (תשמ"ז), עמ' 365-366:

...יש בתורה שטח מסויים, אשר בו הדברים באו במתכוון סתומים ועמומים. אין למצוא בתורה משטר מדיני או כלכלי ברור. אפילו פרשת המלך באה כה סתומה עד שגרמה למחלוקת רבותינו בתלמוד, אם היא מצוה או רשות (סנהדרין כ, ב). ואף שהרמב"ם פסק שהיא מצוה, הרי אין אנו יודעים דעתם של גדולי הראשונים שלא דנו בשאלה ולא פסקו כלל²⁵. וגדולי הפרשנים וההוגים דיברו בחריפות נגד המלכות כשיטת ממשל. ומצוה זאת הלא באה להסדיר את המשטר המדיני בחברה שומרת תורה²⁶, ומדוע ניתנה בצורה סתומה ועמומה? ונשנה הדבר בכמה משטחי החיים הנוגעים לחיי חברה ומדינה. לדעתי, זה כוחה וגדולתה של תורה שאין בה משטר מדיני ברור ומוגדר, לא מדיני ולא כלכלי, ושתי סיבות לדבר: א. לפי מהותם של שטחי חיים אלה, ניתנים הם לשינוי מתקופה לתקופה ותורת ד' תורת נצח היא, ונמנעה תורה במתכוון מלקבוע בהם תחומים ברורים ומוגדרים. ב. לא רצתה תורה לכוף את העם לנהוג בחייו החילוניים על פי משטר מסוים, לא כלכלי ולא מדיני, והשאירה את הבחירה לרצונו החפשי בשטחים אלה. אך לעומת זאת נתנה [ה]תורה מצוות, שבהן בחינת עקרונות ויסודות, אשר יכולים להתאים לכל משטר בכל דור ובכל צורת חיים, ותכליתן למנוע את השלילי שבכל משטר אפשרי.

י' האם לפי דברי הרב חיים דוד הלוי יש לשלטון המדיני משמעות דתית? ראה גם בדברי הרב רבינוביץ' כאן

הרב ד"ר נחום א. רבינוביץ, "על דת ופוליטיקה בישראל", מעליות יח' (תשנ"ז), עמ' 113:
הרואה יראה, כי המונח "מדינת הלכה" הוא ריק מתוכן, שהרי אין דבר כזה. משל למה הדבר דומה? יאמר לך אדם שהוא עושה לעצמו "מטבח ההלכה" - האם דבר כזה אפשרי ומוגדר? הרי בהלכות מאכלות אסורות יש לנו הלכה ברורה ומשנה מסודרת מכל הדורות, ואף על פי כן אין בהלכה תכתיבים להגדיר מטבח מסוים. ברור, שישנם עקרונות ומושגים הלכתיים המחייבים כל צורת מטבח, אבל אין ההלכה קובעת מתכונים. בשום מטבח כשר לא תמצא בשר חזיר או בשר וחלב וכיוצא באלו. ברם, מטבח כשר יכול להיות צמחוני או חלבי או בשרי או כולם ביחד; יכול להיות בנוי על בשר עוף או על בשר בהמה וכו'. והרי בחוצות ירושלים מצויות מסעדות עם מטבח סיני, הודי, איטלקי וכדומה, ובכולן מתנוססות תעודות הכשר של הרבנות. בכולן מטבח כהלכה, אבל אף אחד מהם לא יתואר כ"מטבח ההלכה".
הוא הדין למשטר ושילטון. מבנה מסוים - נשיאותי או קולגיאלי [=פרלמנטרי], פרלמנט חד-קומתי או דו-קומתי וכיוצא בהן תכונות יסוד במבנה מוסדות השלטון, כל אלה שקובעים מדינה על דגם אנגלי או אמריקני או צרפתי - בכל אלה אין התורה אומרת לנו כלום. רוצים - בוחרים נשיא לעשר שנים או לשנתיים בלבד, רוצים - בוחרים מאה ועשרים חברי כנסת, ירצו - יבחרו רק עשרים או חמישים או מספר אחר, וימסרו לידם את ניהול המדינה. אולם, ישנם עקרונות הלכתיים המחייבים כל משטר על פי התורה. מטבח שיש בו עבירה על דיני הכשרות - נוגד את התורה, כך משטר החורג מן המותר על פי דין תורה - פסול הוא בעיני ההלכה.

הרב קוק: מציאות קטן, ראש אמנה סימנים (ה-יא)
והנה כשזכו ישראל לאור ד' בגילוי האחדות מכל צד, אז ראוי שיהיה ד' ב' אחד לדור, הרועה דעה והשכל בעניני הקודש, ועצה וגבורה בעניני החומר, ואינם כלל צרות זה לזה. והמנהיג לא יתרחק מקדושתו ע"י טיפולו בעניני החומר, אך עוד יוסיף חן וכבוד. מה שאין כן כשהם נסוגים ח"ו ויורדים מקדושתם, אז עניני החומר דרך אחרת להם, מתנגדת לקדושה, ואי אפשר לשני אלה המינויים שיהיו על שכם איש אחד, כי עיוניו האלקיים ירחיקוהו מתקנת הארץ שעל כל פנים היא הכרחית, ודעתו לא תסבלנה בראותו והיא תוהו ובוהו, והשקפתו הארצית תעיק על קדושת נפשו וחפצו להתחמם באור האלקי המאיר ע"י תורת ד'. והנה כשהיחוד גלוי והכל בכלל תורה, נמצא כמו שעצם הנהגה הארצית נכנס בכלל קיום התורה, כן המנהיג הארצי העמדתו גם כן מצות התורה, והוא המנהיג המנוי מצד קיום התורה בעצמו. **אבל ענין המצוה במינויו היא מצוה ממש, בין מצד הנהגת התורה בין מצד הנהגת הישוב, כי הכל תורה שלימה.** אבל כשהמדרגה שפלה ועניני החומר פונים אל מקום חושך ולא אור, מצד חסרון אור השכל האלקי הבלתי מאיר מקלקול כשרון המעשה אז נשארה המצוה של העמדת מנהיג רק מצד התורה. אבל מצד הנהגת החומר אע"פ שהדבר מוכרח, מכל מקום אי אפשר שתהיה מצוה כתובה בתורה, והיא ככל דברי הרשות ששם היוצר יתעלה החונן ומרחם על בריותיו אהבת החיים חזקה בקרב כל חי, ובני אדם בשכלם ידעו ויכירו הנהגת חיהם החמריים ויעשו בה מהכרח טבעם, אבל אינה אז מצוה גלויה העמדת המנהיג ומפקח על זה **י' כיצד פרש הרב קוק את הסתירה בפסוקים האם מינוי מלך בישראל זה רשות או מצוה?**

מין הרב קוק בספרו "משפט כהן" (עמ' שלי"ז),

"בזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים לידי האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל - דין מלך יש לו לענין כמה משפטי המלוכה וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל."

שו"ת משפט כהן הלכות טהרה, קכד
...ומתוך הקדושה שיש בכללות כנסת ישראל, צריכה להיות גם הנהגת המלכות שלה על פי התורה, ועל כן צריך המלך שני ספרי תורה, כסנהדרין כא ע"ב, והיינו ספר תורה אחת בתור איש ישראל, והשניה בשביל לימוד הנהגת המלוכה

אורות ישראל פ"ב

היחש של כנסת ישראל ליחידה הוא משונה מכל היחוישים של כל קיבוץ לאומי ליחידיו. כל הקיבוצים הלאומיים נותנים הם ליחידיהם רק את הצד החיצוני של המהות, אבל עצם המהות זה שואב כל אדם מנשמת הכל, מנשמת אלהים שלא באמצעות הקיבוץ, מפני שאין להקיבוץ חטיבה אלהית, שמגמה אלהית עצמית שרויה בתוכו. לא כן בישראל, הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים. אם יעלה על הדעת להנתק מהאומה, צריך הוא לנתק את נשמתו ממקור חיותה, וגדולה היא משום כך ההזדקקות, שכל יחיד מישראל נוקק להכלל, והוא מוסר תמיד את נפשו מבלי להיות נקרע מהאומה, מפני שהנשמה ותיקונה העצמי דורש כן ממנו. ..

אורות ישראל, פרק ו', ז', עמ' ק"ס

אין המדינה האושר העליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המוני האידיאות שהן עטרת החיים של האנושיות מרחפים ממעל לה ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהויתה תוכן האידיאלי היותר עליון, שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד, מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ה' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון.